

Az IFA és a pedagógus-továbbképzés

A pedagógusképzés jelenlegi rendszere – ha egyáltalán lehet ez esetben még rendszerről beszélni – áttekinthetetlen, mondhatni kaotikus. Az Iskolafejlesztési Alapítvány (IFA) szerepvállalását e területen azonban lehetetlen körvonalazni anélkül, hogy ne próbálnám meg röviden jellemezni a szakmai hátteret. Mivel az IFA által kezdeményezett, szervezett, illetve megrendelésre megtartott továbbképzések tartalma csak közvetve érinti a szakrendszerű oktatást, az egészről szólva nem tárgyalom ezt a problémakört. A pedagógiai továbbképzés mai helyzetének leírásához nem állnak rendelkezésemre aktuális vizsgálati adatok, ezért alapítványunk tagjainak közvetlen tapasztalataira, pedagógusokkal, pedagógiai intézeti munkatársakkal folytatott beszélgetésekből szerzett értesülésekre, a szakmai folyóiratok kapcsolódó írásaira, valamint néhány, pillanatnyilag még kézirat formában létező tanulmányra¹ támaszkodom.

A továbbképzés mint a közoktatás-irányítás „szócsöve”

Az 1985 óta erősödő decentralizáló törekvések s a „centrum” fokozatos elsüllytetésének a továbbképzéseknek ezt az évtizedekig alapvetőnek tekintett funkcióját szinte teljesen megszüntette. S bár „központi eligazítások” érdemben évek óta nem léteznek, illetve csak formálisan jelennek meg, az igény az átláthatóság, a világosan körvonalazott elvárások iránt napjainkban is él a pedagógusok körében. Nem véletlen, hogy például a közoktatási törvénnyel, a Nemzeti alaptantervvel vagy a vizsgarendszerrel kapcsolatos különféle rendezvények tömegeket vonzottak. A közoktatás-irányítás bizonytalanságai, kapkodó intézkedései, a központi és a helyi hatalom között fennálló feszültségből eredő gondok feltételezhetően tovább erősítik a vágyat a biztonságot ígér kapaszkodók, iránymutatások iránt. A pedagógusokat gyakran éri a vád, hogy „felülről” várják a döntéseket, nem elég önállóak, nem él bennük a szakmai szabadság, az autonómia iránti igény stb. Ez olykor igaz lehet, de úgy vélem, hogy egy évszázados hierarchia bázisán szocializálódott pedagógus-tól nem várható, hogy egyik napról a másikra dönteni tudó, felelős szakember legyen, miközben a közvetlen környezete egészen más sugall.

Ha az a cél, hogy a pedagógusok helyi nevelési rendszert működtessenek, helyi tanterveket, pedagógiai programot készítsenek, akkor lehetőséget kell kapniuk arra, hogy elsajátítsák a mindehhez szükséges ismereteket, mozgósítsák, illetve kifejlesszék magukban a kapcsolódó készségeket és képességeket.

¹ Lásd Nagy Mária közelmúltban megvédett kandidátusi értekezését: Tanári szakma és professionalizmus. Kézirat, 1994, valamint Sallai Éva doktori értekezését: A pedagógusmesterség tartalma és tanulhatósága. Kézirat, 1994.

A fenti igény kielégítésére vállalkozott az IFA, amikor 1993-ban meghirdette a „Szerkesz - szűnk együtt pedagógiai programot!” elnevezésű szolgáltatását. Részlet a kapcsolódó tájékoztatóból: „Az Iskolafejlesztési Alapítvány immár több évtizedes iskolafejlesztési tevékenysége során gyűjtött tapasztalatokat helyirendszer-fejlesztések körében. E fejlesztések során erősödött meg szakmai elkötelezettsége egy olyan, az iskolázás szereplőinek érdekkalkulját tükröző, objektíváló dokumentum mellett, melyet a szakmában és újabban a törvényben is *pedagógiai programnak* neveznek. Ezért tájálkozott az IFA szakértőinek egyetértése a törvénytervezetek, később a közoktatási törvény azon passzusával, amely e dokumentumnak fontos legitimációs szerepet szán. Fejlesztési munkánk során kidolgoztuk azt az eszköztundszert, mely az iskolákat segíti e program előállításában, s programkészítéssel együtt járó szakmai önismeret megszerzésében... A *tanfolyam* anyaga 2-3 napos *16* *tanzeniv* kicscsoportos munka, amelyet az IFA szakemberei irányítanak (a programgazdák *Pöcze Gábor* és *Trencsényi László*).”

A pedagógusok helyi *tanteru*fejlesztési gyakorlatát kívánja segíteni az a *Bognár Mária* és *Horváth H. Attila* által tervezett tréning, amelynek tartalma (időtartama, metodikája) a mindenkori helyi szükségleteknek megfelelően alakul. Az első foglalkozásra előreláthatóan ez év őszén Miskolcon kerül majd sor.

Amellett, hogy a pontos, megbízható és naprakész tájékoztatás továbbra is elengedhetetlen feltétele a közoktatási rendszer megfelelő működésének (az ez-iránti igény tehát semmit sem veszített jogosultságából), a tájékoztatást tartó szakember (legyen az bármilyen funkció hordozója) nem érheti be az egyirányú információáramoltatással, a kényelmes „szócső”-szereppel. Nyitottnak kell lennie a kérdésekre, véleményekre és ellenvéleményekre, az ő meghallgatására összegyűlt kollégáit nem passzív befogadóknak, hanem vitapartnereknek, felelős szakembereknek tekintve. Ezzel az együttműködésre kész és képes attitűddel saját tevékenységét is hatékonyabbá teheti.

Részlet A *pedagógiai innováció menedzselése* (vezetőknek és beosztottnaknak) című kézikönyv bevezetőjéből. (Szerk.: *Arthur W. Chickering* és *Horváth Attila*, Iskolafejlesztési Alapítvány-Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet, 1992. 4. o.): „A műhely rendszerű továbbképzések szervezésének és vezetésének művésze épp ez: biztosítani az önálló fejlődéshez, önfeljesztéshez való körülményeket, idegen szóval „facilitálni” a kézi irányítás és közvetlen kontroll helyett. Ez a program e művészet technikai elemeiről szól: a személyközpontú vezetés módszereiről és elméleti hátteréről. E módszerek igazak, akár gyermekeket „vezetünk” (pedagógia), akár felnőtteket irányítunk (menedzsmnt). Mint ahogy azonban a művészet nem az eszet- és anyagkezelés technikája csak, csakúgy nem lesz valaki jó menedzser az oktatásügy területén sem, ha csak azt csinálja, amit ez a kézikönyv ajánl. Hogy mi teszi igazán művészé a művészt, azt mi sem tudjuk, csak arra adhatunk tanácsot: hogyan keverhetők a színek, milyen eszközök használhatók stb. Reméljük, hogy több remekmű születik majd, mint giccs.”

A pedagógusszakmaiságból fakadó igények kielégítése

A pedagógusszakmaiság pontos tartalma tisztázatlan. *Nagy Mária* említett monográfiájában „korlátozott”, tehát csak a szakmai feladatok ellátására irányuló és „kiterjesztett” szerepelvárást emlit, s kifejti, hogy a felülről kiépített oktatási rendszerekben inkább az előbbi, míg a decentralizáltakban inkább az utóbbi dominál. Mivel a mi jelenlegi oktatási rendszerünk sajátos átmeneti állapotot mutat a centralizált és decentralizált között, nehéz megítélni, hogy napjainkban mi is áll a pedagógusok iránti szakmai elvárások középpontjában. Valószínűleg általában ma is igaz, hogy az alsóbb iskolafokozatokon a kiterjesztett, míg a magasabban, legfőképpen a gimnáziumban inkább a korlátozott szerepelvárás érvényesül, és az ennek megfelelő elvárások tükröződnek mind a képzés tartalmában mind a továbbképzési igényekben. Úgy vélem azonban, hogy manapság a helyzet e téren lényegesen bonyolultabb. Indoklásul csak néhányat említek a közoktatásban bizonnyítottan jelen lévő jellegzetes tendenciák közül:

- Az alsó tagozatos tantervek életkori sajátosságokat figyelmen kívül hagyó maximalizmusa, a szülők egy részének ezt felerősítő elvárásai már az alsó tagozatos tanítók egy részét is rábírák szerepvállalásuk szakirányú korlátozására.

- Az előzővel azonos tőről fakadó igény teremti meg a pszichológiai-pedagógiai és nem utolsósorban szociológiai szempontból megalapozatlan korai szelekciót (felvételiztetés iskolakezdekéskor, nyolc- és hatosztályos gimnáziumok stb.).

- Egyre nő a képzésbeli idő előtt kiszorulók, az érettségizetlen, sőt az érettségizett szakképzettek, a potenciális munkanélküliek száma.

- Egyre nyilvánvalóbb, hogy az iskolák többsége nem tud megfelelni a munkaerőpiac változó, sokszínű követelményeinek, az iskolai tudás csak részben jelent piacképes s csak ritkán konvertálható tudást is.

- Mind szembetűnőbb, hogy azok a diákok, akik ismereteiket csak az intézményes oktatás keretében szerzik, nem tudják tartani a versenyt a jobb anyagi körülmények között élő, illetve a piacképesség fontosságát felismerő, s ezért áldozni is kész iskolázott szülők gyermekeivel.²

Ezt az általános problémáknak csupán egy töredékére utaló kitérőt ehelyütt az indokolja, hogy az említett jelenségek, illetve az ezekből fakadó kihívások feltételezhetően egyre nagyobb szerephez jutnak, illetve fognak jutni a pedagógus-továbbképzések tartalmát, célcsoportját, módszereit érintő igények alakulásában. E gondok megoldásához az érintettek segítséget várnak, és ehhez szükség van a teljes (az elmélet és a gyakorlat szakembereit magában foglaló) szakma együttgondolkodására, valamennyi erőforrás mozgósítására a végső soron a gyermekeket és a fiatalokat sújtó problémák megoldása érdekében.³

Tapasztalataink azt igazolják, hogy a pedagógusok szívesen fogadják az olyan előadásokat, amelyek megkísérelnek választ adni az aktuális kérdésekre, reagálni napjaink társadalmi, gazdasági kihívásaira. Széles körben igényelt témák például az értékrend pluralizálódásának hatása a pedagógiai gyakorlatra, az iskola humanizálásának, a személyközpontúság elve megvalósításának lehetőségei és gátjai a jelenlegi közoktatás rendszerében, az esélyegyenlőség kérdésköre, a mindennapi konfliktusok kezelésének módja stb.

A pedagógusképzés, amelyre szerencsés esetben a pedagógus-továbbképzésnek támaszkodnia kellene, maga is átalakulóban van. A pedagógia mint tudomány komoly válságot él át, sokan tudomány voltát is megkérdőjelezik. Nem feladatom, hogy ezen írás keretében állást foglaljak ebben a sokat vitatott kérdésben, de ami biztosan létezik, az a pedagógiai praxis, amelyre pedig alaposan fel kellene készülni/készíteni.

A pedagógia elmélete iránti bizalmatlanság megmutatkozik a továbbképzések során. Általános tapasztalat, hogy a pedagógusok többsége ódzkodik a praxistól elszakadó előadásoktól, szemináriumoktól, főként ha pedagógiai elméletéről van szó. (Úgy tűnik, hogy a társtudományok ennél lényegesen kedvezőbb helyzetben

² Lásd e megdöbbentő tényről *Járó Katalin* kutatási eredményeit. Vö.: *Járó Katalin*: Diákpiafutások. A gimnáziumi osztályok szociális strukturálódásának tényezői. Új Pedagógiai Szemle, 1992. 10. és 11. sz., 27-42., illetve 28-49. o.; *Járó Katalin-Fenyő D. György*: Diákpiafutás és pedagógiai stratégia. Új Pedagógiai Szemle, 7-8. sz., 35-47. o.

³ Ilyen szakmai összefogásról számolt be *Trencsényi László* az Új Pedagógiai Szemle Krónika rovatában (1990. 7-8. sz. 783-788. o.). Abban az évben ugyanis a Gyermekérdekek Magyarországi Fórumának és az OKI Iskolafeljesztési Központjának kezdeményezésére rendezett kollektívumon egy súlyos és azóta egyre súlyosbodó társadalmi problémáról: a tanköteles korú fiatalok munkanélküliségére próbáltak életképes megoldási javaslatokat keresni. Az akkor megismert, az intézményes oktatásból kihulló fiatalok számára a munkavállalásához szükséges releváns tudás megszerzését célzó programok jelentős része azóta is működik.

vannak, hiszen például a pszichológiai jellegű előadások, főként ha ezeket neves szakember tartja, ma is képesek nagy létszámú közönséget mozgósítani.) Ugyancsak általános tapasztalat az is, hogy a pedagógusok olyan szakmai foglalkozásokon vesznek szívesen részt, amelyek közvetlenül segítik napi munkájukat, amelyek tapasztalatait a lehető leggyorsabban hasznosíthatják.

Jó példa az előbb mondottakra a PSZM által Orosz Sándor szakmai irányításával szervezett ún. „Mérési szakember” tanfolyam (amelynek a nevelési eredményvizsgálattal foglalkozó részét az elmúlt évben közel tíz alkalommal én tartottam meg), s ahol a résztvevőknek módjuk nyílt olyan eszközöket, technikákat megismerni, amelyeket a napi munkájukban alkalmazhatnak.⁴ Hasonló tapasztalatokat szereztek az IFA más tagjai is. A módszerek, konkrét eljárások iránti igény önmagában öröndetes, a probléma azonban gyakran abban áll, hogy a kollégák egy része megreked a technikák szintjén, s nem jut el addig, hogy ezeket (is) mobilizálva kialakítsa önnön pedagógiai stratégiáját.

Megújulni törekvő iskolák

A pedagógusokkal való találkozásaink, beszélgetéseink alapján egy elgondolkodtató paradoxonra szeretném felhívni a figyelmet. (Úgy vélem, hogy e téren tapasztalataink mérvadóknak tekinthetők, hiszen nincs olyan megyéje az országnak, ahol az Iskolafejlesztési Alapítványnak legalább egy munkatársa ne járt volna, ahol tehát ne lett volna módunk információkat szerezni.) Az egyik oldalon ott vannak a továbbképzéseinken, előadásainkon megjelenő pedagógusok, akik időt, sőt gyakran pénzt sem kímélve, önként eljönnek, hogy „valami hasznosat” halljanak. Többségüknél kitapintható az innovációs készség, az alternativitás iránti nyitottság, a szakmai szabadság iránti igény. Ugyanakkor a pedagógustársadalom igen nagy hányadában nagyfokú kiábrándultság, szépszezs, érthető elfáradás érzékelhető.

Mi magyarázza mindezt? A közelmúlt emlékei közül még igen elevenen él az éppen az innovációra kész pedagógusok, intézmények számára oly nagy jelentőségű pályázati lehetőségek kifulladás, váratlan megszűnése, illetve kényszerű szüneteltetése. Elég, ha csupán az éveikig oly sikeresen működő, s anyai intézmény fejlesztő tevékenységét támogató KFA átcímkezésére vagy a PSZM (átmeneti vagy végleges) csődjére gondolunk. Ezeknek a folyamatoknak még akkor is van egy bizonytalanságot okozó és bizalmatlanságot keltő hatása, ha manapság gombamód szaporodnak a pályázati kiírások. Egy intézmény megújításához idő, stabilitás, garantált anyagi háttér kell, különben hozzá sem érdemes kezdeni.

Az innovációs hajlandóságnak feltétlenül szárnyát szegi az újításokkal szembeni nonkonform környezet. Nem egy iskolavezető tart a változtatástól, nem érzi biztonságban magát, nem vállalja a tantestület konzervatív részével való összecsapást, esetleg ő maga nem elég felkészült. Nem is szólva arról, hogy ő és intézménye a szükségesnél nagyobb mértékben függ a fenntartótól, aki pedig nem feltétlenül érdekelt a fejlesztésben.⁵

Az Iskolafejlesztési Alapítvány tevékenységének központjában – mint ahogyan ezt a neve is mutatja – éppen az intézmények fejlesztése, innovációs hajlandóságuk, megújulási készségük támogatása áll, s ez irányú munkáját érzékenyen érintik az imént – a teljesség igénye nélkül – felsorolt aktuális problémák. Ennek

⁴ A tanfolyamon segédanyagként használtuk – többek között – az Osztalýtükörtől a falfirkákig. Módszerek nem csak osztályfőnököknek című ALTERN-füzetet. Szerk.: Szabó Ildikó-Szekszárdi Ferencné, OKI IFK-IFA, 1992.

⁵ Tanulságos, amit e kérdésről Loránd Ferenc ír az Egy komprehenzív iskola szülői fájdalmai című cikkében. Új Pedagógiai Szemle, 1993. 12. sz. 47–49. o.

ellenére sikerült olyan elemeket, módszereket, modelleket megismertetni, elfogadtatni pedagógusokkal, amelyek életképesnek bizonyultak, és évek óta terjed gyakorlatuk az országban. Alkalmunk nyílt továbbá közreműködni már létező intézménytípusok, hagyományos pedagógiai funkciók korszerűsítésében.

Tanulságos tapasztalatok szerzését tette lehetővé a különféle intézményekkel történő kapcsolatteremtés lehetősége és az együttműködés további alakulása. Gyakran előfordult, hogy az előzetes igény és a megvalósult közös tevékenység alapjaiban tért el egymástól. Volt például olyan iskola, ahová fejleszteni hívtak bennünket, de úgy alakultak az igények és a körülmények, hogy továbbképzési program szervezésére került sor. Másutt éppen fordított helyzet adódott: a továbbképzési igény nőtt át fejlesztésbe. Akadt olyan intézmény is, ahol szakmai vizsgálatra kért fel bennünket a helyi – akkoriban még tanácsi – vezetés, s ebből a találkozóból több éven keresztül folyó fejlesztési projekt bontakozott ki, természetesen a szükséges helyi továbbképzések biztosításával.

Az eredeti igények és a valós szükségletek összehangolására, az indulási terv módosítására, sőt megváltoztatására azonban csak abban az esetben kerülhet sor, ha a továbbképzésre, fejlesztésre, netán szakmai vizsgálatra felkért szakember egyenrangú partnerként jelenik meg az iskolában, s nyitott a valós problémákra, a létező igényekre, ha mint kívülálló a helyzetet ugyan objektívebben látó, a folyamatnak azonban csak bizonyos szakaszaiba betekinteni képes felkészült és segíteni kész „munkatársként”, „konzulensként”, indokolt esetben „tanácsadóként” viszonyul az érintett intézményhez.

Természetesen más jellegű a kapcsolat, ha a fejlesztést az iskolán kívülről érkező szakember kezdeményezi, ő a fejlesztési projekt felelőse. Ebben az esetben sem lehet azonban eredményes a tevékenysége, ha terveit nem kapcsolja hozzá az adott iskolában zajló eleven folyamathoz⁶.

Példák az IFA ilyen irányú tevékenységéből:

– Az iskolák *alsó tagozatán* és az *óvodákban* keletkező innovációk negyedévente szervezett országos fórum keretében kapnak nyilvánosságot, alkalmat a közvetlen tapasztalatcserére és külső szakemberekkel történő konzultációra.

– Az IFA keretein belül megindult egy alternatív, a lassabban fejlődő gyerekek igényeire illeszkedő *iskolakezdesi program* kifejlesztése, amely kísérleti formában épült be egyes általános iskolák helyi nevelési programjába. A fejlesztő iskolák bázisán továbbképzések szerveződnek a téma iránt érdeklődő más pedagógusok számára is (*Hamrák Anna*).

– Hagyományosan a részleg munkakörének része a kalandos múltú és jelenű *általános művelődési központok* (ÁMK-k) fejlesztése, szakmai érdekeinek képviselése. Az utóbbi évek során sikerült a folyamatos információcserét megszervezni s az együttműködés konstrukciói szervezeti kereteit létrehozni. Szakmai rendezvényeik közül kiemelkedő jelentőségű az 1994-ben a negyedik alkalommal megszervezett „*Bajai Ősz*” nevű szakmai találkozó (*Trencsényi László*).

– 1992 tavaszán szerveződött – közel kétszáz pedagógus részvételével – egy országos *osztályfőnöki konferencia* Szombathelyen a Vas Megyei Pedagógiai Intézet közreműködésével. A téma az osztályfőnöki funkció aktuális változása volt (*Szekszárdi Júlia*)⁷.

– Az Erdei Iskola Egyesülettel együttműködve az IFA az *erdei iskola* mozgalom bázishelyévé vált. A helyi önkormányzatok, intézmények támogatásával 1991 óta évente szerveződnek országos találkozók, tapasztalatcserék⁸ (*Hortobágyi Katalin*).

⁶ Az IFA munkatársai számos projektet kezdeményeztek és irányítanak jelenleg is az ország különböző intézményeiben, s ezekhez – természetesen – megfelelő tartalmú továbbképzési programok is kapcsolódnak.

⁷ A konferenciáról beszámolt, s a résztvevők által elfogadott határozati javaslatot közölte az Iskolakultúra (II. évf., 17. 18. sz. 109–112. o.). A konferencia előadásainak és pódiumbeszélgetésének teljes anyagát az Új Pedagógiai Szemle osztályfőnöki munkával foglalkozó tematikus száma tartalmazza (1993. 3. sz. 6–67. o.).

⁸ A országos találkozók színhelyei: 1991. Szeged, 1992. Szarvas, 1993. Agárd, 1994. Nyiregyháza-Sóstó. Az erdei iskolákkal foglalkozik a 6. számú ALTERN-kötet, amelyről a folyóiratnak ebben a számában olvasható ismertető (szerző: Hortobágyi Katalin, IFA, 1993).

- Speciális, aktuális érdeklődést feltételező szakmai találkozóra került sor, formailag az egyéni fejlesztésben vergődő kollégák hálózatteremtő tapasztalatszeréként a *releváns tudások* körében (háztartástan, néprajz stb.). *Hamrák Anna* szervezett ilyen programot a Budapesti Kézműves Szakiskola („Guzsalyas” iskola) és a Pécsszabolcsi Általános Iskola közreműködésével *háztartástan témában*, *Trencsényi László* Jászfényszarun az *Ezredforduló-folklorizmus-pedagógia* címmel rendezett vitát, *Pöcze Gábor* és *Trencsényi László* – a Közösségfejlesztők Egyesületével – 1990-ben az *iskolarehabilitáció* esélyein és gondjain töprengő érintetteket hívta konzultációra.

- Részesei voltunk a *Dél-alföldi beszélgetések a pedagógiai progresszióról* című rendezvénynek.

- Az IFA munkatársai különféle *alternatív pedagógiákhoz* és sajátos pedagógiai módszerekhez kapcsolódó képzési és továbbképzési programokat szerveznek (Waldorf-pedagógia *Vekeydy Tamás*, Freinet-módszer *Horváth H. Attila*, drámapedagógia *Váradai István*, konfliktuspedagógia *Szekszárdi Júlia*, projekt-módszer *Hortobágyi Katalin*, saját élményű tanulás *Bognár Mária*).

- A különféle személyközpontú pedagógiai elméletek és gyakorlati módszerek tréning formában történő megismertetése a célja az 1989 óta évente megszervezett *Pécsi Nyári Egyetemnek*. A foglalkozásokat hazai és külföldi szakemberek vezették/vezetik. Az 1993-ban lebonyolított rendezvény programjában szereplő témák: tananyag-szervezés, hatékony tanulási környezet szervezése, tervezése, tanártréning *Freinet* szellemében, a fegyelmezési és viselkedési problémák kezelése, a *kooperáció technikája* (a Nyári Egyetem szervezője *Horváth Attila*).

- A *komprehenziivitás* problémaköre nemzetközi konferencia témája volt, s mint fejlesztési alapelv érvényesül *Loránd Ferenc* 12 évfolyamos iskolamodelljében. Külön íráskor témája lehetne az a belső továbbképzési rendszer, hogyan a modellt megvalósító iskolában a pedagógusok felkészülnek, illetve hogyan őket az erre létrehozott munkacsoport szakemberei a legváltozatosabb szervezési keretekben felkészítik.⁹

Pedagógus-továbbképzés a piacon

A különféle szolgáltatások piacán a pedagógusok át- és továbbképzése is megjelenik. A hagyományos továbbképző intézmények (pedagógiai intézetek, pedagógusképző főiskolák, egyetemek) mellett egy sor alapítvány, egyesület, kft., bt. stb. is képviselteti itt magát rendkívül széles és változatos kínálatával.

A helyi pedagógiai intézeteket a minisztérium legutóbb 1994 májusában erősítette meg továbbképzési funkciójukban, de az ehhez rendelt körülmények, feltételek az utóbbi években erőteljesen megváltoztak. A központi irányítás e téren szinte teljesen elenyészett, s evvel együtt megszűnt e tevékenység rendszeres és megbízható dotálása is. A pedagógiai intézetek, ha meg is szeretnék felelni az igényeknek, és tényezők kívánnak lenni a piacon akár mint megrendelők, akár mint szolgáltatók, ehhez nagyrészt maguknak kell előteremteni – pályázaton elnyerni, saját tevékenységgel megtermelni – az anyagi hátteret. Az intézetek nagyobbik része a vártnál jobban tudott alkalmazkodni a kétségtelenül mostoha feltételekhez, s talán éppen a megpróbáltatásokon megedződve, kihasználva korábbi személyes kapcsolatait, s élve az előnnyel, hogy ismeri a helyi igényeket, körülményeket, képessé vált, hogy ne csupán felelőse, hanem menedzser is legyen a területén zajló továbbképzéseknek. A kínálat rendkívül sokszínű, s elmondható, hogy a továbbképzés berkeiben e téren valóságos versenyhelyzet alakult ki. A piac működőképességét azonban éppen a pedagógiai jellegű szolgáltatásokat tekintve korlátozza néhány meggondolandó körülmény:

A piac széles, színes, de egyben áttekinthetetlen, s nem minden esetben épülnek be az ajánlatokba szakmai garanciák. Problémát jelent, hogy a csalódást okozó színvonalatlan, szervezetlen, „csodát” ígérő és keveset nyújtó rendezvények a többi hasonló tárgyú és műfajú szolgáltatás hitelét is ronthatják.

⁹ A nemzetközi konferencia anyagát tartalmazza és a fejlesztés problematikáját is érinti az *Új Pedagógiai Szemle* 1993. 12. száma.

A piac működését akadályozó tényezőknek számít a továbbképzés iránti hagyományos elvárás, amelynek a lényege, hogy majd valamilyen tekintélyes és okos ember elmondja végre, hogy mi a megoldás az égető problémákra, s egyúttal leveszi rólunk a felelősségvállalás, az önálló gondolkodás terhét. Erre pedig külső ember – legyen bármilyen felkészült – nem vállalkozhat.

Rendkívül korlátozott e téren a fizetőképes kereslet. Hiszen a piacon megjelenő szolgáltatások gyakran sokba kerülnek, s ha hozzászámítjuk, hogy a közlekedés, az ellátás is komoly anyagi ráfordítást igényel, érthető, hogy egyes pedagógusok esetleges érdeklődésük ellenére is kizorulnak a kináltnak a lehetőségekből. Természetesen e nehézség áthidalható, ha az adott iskola fontosnak tartja pedagógusai részvételét valamely rendezvényen, s finanszírozza is ezt. Főként ha van erre pénze, ha megtalálja és képes kihasználni a kapcsolódó pályázati lehetőségeket stb.

Sokat segíthet e tekintetben, ha a helyi oktatásért felelős szakemberek vagy érintett pedagógusok felismerik a problémát, és közösen próbálnak megoldást találni. Követésre méltó civil szerveződés jött létre Baján. A *Mecénás Alapítvány* avval a céllal alakult meg, hogy ahelyett, hogy a továbbképzésekre a nehezen megközelíthető megyeszékhelyre utaztatná a városban, illetve a város környékén lakó résztvevőket, az előadók, illetve foglalkozásvezetőket hívja meg Bajára. A továbbképzési program kialakítását széles körű közvéleménykutatás előzi meg, s ennek alapján készül el a programajánlat. A *Mecénás Alapítvány* a szakmai program kialakításához együttműködésre kérte fel az IFÁ-t. A közös tevékenység sikeresnek bizonyult, és a következő tanévben folytatódik.

Az iskolák többsége számára problémát jelent a pedagógusok delegálása is a továbbképzésekre, főként szorgalmi időben. Hiszen a helyettesítés pénzbre kerül, s végső soron a diákoknak is hátrányára válik, ha tanítójuk, tanáruk huzamos ideig távol van. Ezért is szűk az az időszak, amelyre továbbképzés szervezhető. A délutánok rövidek, a résztvevők tanítás után, többnyire fáradtan érkeznek, s az időt behatárolja a helyi közlekedés, a ritkán járó buszok, vonatok indulása. Az iskolai szünetek, illetve közvetlenül a tanévzárás után és tanévindítás előtt kínáló időszak alkalmas lehet, de ilyenkor a programok gyakran torlódnak, közülük egyesek éppen ezért – a résztvevők alacsony száma miatt – megszervezhetetlenné válnak.

Csökkenti a keresletet továbbá az a sajnálatos körülmény is, hogy a pedagógus előmenetele, fizetése általában független a továbbképzéseken való részvételtől, a szakmai műveltséget, az önépítő hajlandóságot viszonylag kevés intézményben méltányolják. S ha ehhez hozzávesszük a pedagógusok körében terjedő szkepszist, a sok szempontból érthető kifáradást, a „felettések”, „az íróasztal mellett elméleteket gyártó, a gyakorlatot nem ismerő tudósok” iránt tagadhatatlanul növekvő bizalmatlanságot, viszonylag széles réteg az, amelyhez nehéz vagy lehetetlen eljutni a továbbképzések csatornáin. (Ez nem lenne gond, ha nagyobb volna az érdeklődés a szakirodalom, a szakmai folyóiratok iránt, hiszen az igényes pedagógus önállóan is felkészülhet, feltöltődhet. Félek, hogy ez a lehetőség sem elég vonzó, s biztos, hogy e tendencia nem magyarázható csupán a könyvek és folyóiratok növekvő árával...)

Kedvező tapasztalataink vannak azokkal a tanfolyamokkal kapcsolatban, amelyekre a pedagógusok az órárendben megtervezett szabadnapot kapnak. Ilyenkor, előre a napirendbe építve, számítani lehet nem csupán a részvétellel, hanem az aktív bekapcsolódásra is. Lényegesen könnyebb a feltételek biztosítása, ha az iskola maga szervez továbbképzéseket. Ilyenkor mód van a helyi igények kielégítésére, az időpontok összehangolására. Nem is szólva arról, hogy az igényét ilyen módon közvetlenül érvényesítő intézmény vezetője feltételezhetően maga is fontos-

nak tartja a továbbképzésen való részvételt, s szerencsés esetben tudatosan be is építi ezt a helyi nevelés programjába. Tehát nem az előadótól teszi függővé, hogy miről, milyen módon essék szó, hanem élő szükségleteket, igényeket kielégíteni kívánó „megrendelőként” lép fel.

Az IFA a pedagógus-továbbképzés piacán, avagy a „több út”

Hogy jelen vagyunk e piacon, ahhoz kétség nem fér, s hogy milyen minőségben, annak a megítélése nem a mi feladatunk. Van állandó, visszatérő és egyre bővülő klientúrája az egyes munkatársaknak, hiszen a legfiatalabb is már másfél évtizede van a pályán, s azóta hozza magával, gyarapítja a személyéhez, témájához kötődő kapcsolatokat. Van azonban egy, az előzőt részben átfedő kör, amely kimondottan az Iskolafejlesztési Alapítványhoz mint szervezethez, szolgáltató intézményhez kötődik.

Az Iskolafejlesztési Alapítvány 1992 januárjában a Marcibányi téri Művelődési Központban pedagógiai nyílt napot szervezett, amelynek célja az OKI Iskolafejlesztési Központja bázisán létrejövő alapítvány tevékenységének, teljes szakmai kínálatának bemutatása volt.¹⁰ A tanácskozás beszédes mottót viselt. A „Több út”¹¹ egyrészt azt az alapgondolatot kívánta sugallni, hogy az iskoláknak, a pedagógusoknak joguk és lehetőségük választani a meglévő lehetőségek, alternatívák között, amikor a helyi igényeknek, szükségleteknek, lehetőségeknek megfelelő saját programjukat kialakítják. Másrészt kifejezte az IFA azon szándékát, hogy különféle pedagógiai alternatívák megismertetésével bővítse ezt a választékot.

A tanácskozáson azt a meggyőződésünket is ki akartuk fejezni, hogy egy feltételezett pluralista közoktatási rendszerben természetes, sőt kívánatos független, egymással tisztességes versenyben álló szakmai szolgáltató műhelyek egyidejű jelenléte, amelyek közül a megrendelő intézmény, pedagógus, pedagóguscsoport kiválaszthatja a neki leginkább megfelelőt. Ez is a „több úton járás”, a valós választási lehetőség feltételei közé tartozik.

A nyílt nap során kirajzolódott továbbá az a koncepció, amely végső soron keretbe foglalja az IFA tagjainak igen sokirányú tevékenységét. E koncepció alapgondolatai a következők:

- az IFA főként azokat az iskolai törekvéseket támogatja, amelynek központjában az *iskola humanizációja* áll,
- tevékenységében összeforr a nemzetközi folyamatokhoz igazodó felzárkózás szorgalmazása és a hazai közoktatás megújítását segítő program a főként *helyi nevelési rendszerek* belső innovációját segítő *szakértő szolgáltatások* trendjében,
- programjaiban a sokféleséget képviselve segíti az *alternativitás* érvényesülését.

Tanulságos és manapság különösen érvényes gondolattal zárult a két évvel ezelőtti és az IFA tevékenységében sok szempontból korszakhatárnak tekinthető rendezvény nyilvános záróvitája. Eszerint a pluralizmus a közoktatásban azt is jelenti, hogy a hatalomnak és az elkötelezettségnek fordított arányosságban kell lennie egymással. Azaz: *aki hatalommal bír az iskola felett, annak nyitottnak kell lennie minden más megoldásra elfogadására és elismerésére.*

¹⁰ Tekintettel a nagy érdeklődésre, hasonló rendezvényre sor került még többek között Tiszaujvárosban és Zalaegerszegen is.

¹¹ A Több út címet viseli az IFA és a Budapesti Tanítóképző Főiskola által kiadott Tanítók Kikönyvtára sorozat rövidesen megjelenő, az alternatív pedagógiákat bemutató köteté.